

Martin **Musílek**, *Hertvíkové z Rušinova. Východočeská šlechta ve víru husitských bouří*, Praha, NLN 2020

PhDr. Martin Musílek, PhD. patří mezi výrazné badatele generace, která vstoupila do historických vědeckých kruhů na počátku druhého desetiletí 21. století. Profiloval se především jako znalec problematiky středověkých města, zvláště Prahy. Přednostně ho zajímají socio-ekonomické a socio-kulturní vztahy uvnitř městské společnosti. Svě bádání v tomto směru publikoval v několika zásadních a oceňovaných studiích. V několika pracích se současně věnoval historii regionu východních Čech a husitské době, na něž je zaměřena i kniha, předkládaná jako habilitační práce. Její ústřední postavou je úspěšné „dítě“ své doby Jan Hertvík z Rušinova († 1455), jeho otec a bratr a cel rod, jemuž byla dosud věnována jen malá pozornost (Bohuslav Rieger, Karel Václav Adámek). V úvodu autor zároveň deklaruje, že kniha má širší ambice, že jejím cílem není biografie jednotlivce, ale postižení majetkových, společenských a politických proměn v řadách české nižší šlechty během husitských válek a jejího vývoje po polovině 15. století, neboli slovy autora, jde mu o vytvoření kolektivní biografie tzv. válečnické aristokracie. Dějištěm je především Čáslavsko a Chrudimsko.

Své záměry a postupy autor popsal v úvodu, který tak víceméně nahrazuje „klasickou“ metodologickou kapitolu. Pramenná východiska rozebral v následující kapitole, do níž vložil i zhodnocení relevantní literatury a připojil zdůvodnění užívané terminologie. K přehledu archivů, které skrývají nebo mohou skrývat prameny k danému tématu, se musím ohradit proti autorovu povzdechu nad neznalostí bohemikálních dokumentů v polských, respektive ve slezských archivech. Za posledních dvacet let se přece jen výzkum v tomto směru posunul, především co se týče bádání ve fondech vratislavského státního archivu (i nejen) a vratislavské univerzitní knihovny (viz např. práce M. Čapského, Mladý Holé, T. Veličky, či polských kolegů W. Mrozowicze, B. Czechowicze, M. Golińskiego). Stejně tak tomu je i v případě archivů v další zemi České koruny, v Horní Lužici (zvláště archivy v Budyšině a ve Zhořelci).

Téma i vybraný region mají své opodstatnění a přináší nové nebo obohacené pohledy na společensko-politický vývoj uvnitř nižší šlechty, na její profilaci a různost výsledků její činnosti, která byla mimo jiné dána i osobními vlastnostmi a životními přístupy jednotlivců (viz zvláště úvahové kapitoly v druhé části práce). Již z podrobného rozboru využitelných pramenů, z jejich torzovitosti a nedostatku, vyplývají obtíže, které s sebou zvolený přístup přináší. Přes reflexi nejrozličnějších písemných zpráv a zmínek, stejně jako pramenů hmotných, známých

z publikovaných archeologických výzkumů, autor čtenáři předkládá snad až příliš mnoho analogií a hypotéz, většinou přijatelných v obecných souřadnicích, ale *ad personam* občas jen s velkou licencí. Nesporným kladem práce je široká znalost stávající literatury a snaha její výsledky uplatnit, relativizovat či zpochybnit. Záslužné a zajímavé je použití různých zorných úhlů na kariéru Jana Hertvíka z Rušínova a jeho souputníků, blízkých i vzdálenějších, na jejich majetkový a společensko-politický vzestup. Sympatická je autorova snaha přiblížit se reálnému životu svého hrdiny, jeho myšlenkovému obzoru a mentalitě, ať již jakkoliv fiktivní. Na základě obecných znalostí o životě dítěte ve středověku se pokusil nastínit, jak se asi mohlo odvíjet dětství Jana Hertvíka z Rušínova (pomocí analogií), rezignoval však na náznak jeho rodinného života, který nahrazuje pouze výčet doložitelných žen v rodě. Víím, že by šlo opět jen o hypotézy, ale příslušná úvaha by odpovídala duchu knihy.

Ve výkladu se poněkud ztrácejí údaje o stavu království, jemuž až do nástupu Jiřího z Poděbrad opakovaně chyběl panovník a tudíž chyběly i některé centrální instituce, v první řadě fungující dvůr, který by mohl část šlechty absorbovat a uspokojit její ambice. Absence „velkých dějin“ je zřejmě vědomá a vyplývá z úsilí autora vyhnout se schématu biografie jedince vztažené k dění v království (viz nedávno např. Jan Boukal, Jakoubek z Vřesovic, stejně jako Vít Koula v diplomové práci věnované Aleši Holickému ze Šternberka, 2015), což má svá úskalí, stejně jako rezignace na hlubší vysvětlení měnící se politické a mocenské situace v zemi. I to jsou obrysové kulisy, v nichž se životy východočeské drobné šlechty odvíjely, a které do sebe uzavíraly i kulisy regionálních poměrů a zvrátů.

V charakteristice a hodnocení Jana Hertvíka z Rušínova se Martin Musílek snaží představit živoucího člověka s jeho klady i zápory. Důraz na jeho stálost a věrnost (především kalichu), ale i přiznaná krutost a lstivost, se mi zdají být poněkud v rozporu. Podstatné účelné mi připadá mnohokrát v knize použité srovnání s Mikulášem Trčkou z Lípy, jako důkaz známého rčení, že když dělají dva totéž, není to totéž. Otázka udržitelnosti majetku a od ní se většinou odvíjející i politická kariéra je velmi složitá a někdy i těžko vysvětlitelná, což vyznívá i z posuzované knihy.

Zkoumané problémy jsou formulovány jasně a dále rozpracovány. Pouze při mnohosti zahrnutých detailů a jednotlivin je text někdy poněkud přetížený a obtížněji sledovatelný. Dobré je členění do únosně dlouhých, tematicky uzavřených kapitol, ulehčuje orientaci i zpětné hledání informací. Napomáhá však i již zmíněnému opakování některých tezí, což umocňuje i vršené analogie, byť promyšlené a zajímavé.

Přínos práce vidím v rozpracování nových postřehů ke společenskému, politickému i ekonomickému vývoji jedné ze společenských vrstev v době husitských válek a následujícího

dvacetiletí. Pokouší se i o zvážení únosnosti ekonomického zatížení majetků, stejně jako o financování různých válečných konfliktů, realizovaných z velké části najatými žoldnéři. Autor přesvědčivě předestírá východiska i nové trendy, které tzv. válečnickou aristokracii formovaly, jimž ale ne všichni byli schopni trvale dostat (zvláště hospodářsky). Důvody k opětovnému poklesu majetku i postavení rychle se vyprofilovaných osobností hledá nejen v jejich prokazatelných chybách či malých schopnostech, ale i v individuálních přístupech a náhodách, přesněji v míře štěstí. Vědomé zakotvení ve zvoleném regionu, pro nějž byla charakteristická drobná šlechtická držba, by bylo v budoucnu možné srovnat s odlišně profilovaným regionem severních Čech, kde po definitivním příklonu Žitavy k Horní Lužici (1420) nebylo žádné královské město a šlechtický majetek byl značně heterogenní. Specifikem kraje bylo těsné sousedství Horní Lužice, respektive jejích agilních měst, zvláště Zhořelce a Žitavy, a opakující se střety české šlechty s nimi, které přesahovaly husitské války. Připomenutá ztráta kořisti husitských oddílů pod hradem Hamrštejnem u Machnína (s. 474), je jedním z příkladů oboustranného nevybíravého kořistnictví, které se přelilo do tzv. vartemburské války (1433–1444), kdy se již zcela ztratil konfesní motiv vzájemné nevraživosti.

Zvolené metody vycházejí z tématu, dostupného pramenného materiálu a částečně i z charakteru publikace podřízené určitým pravidlům ediční řady, pro niž je určena. Základ tvoří mikrohistorie spojená s postupy genealogickými a mnohostranně rozvinutá komparace a analogie. Přínosné je též využití jiných vědních oborů, zvláště archeologie a kulturní historie, ale i sfragistiky a diplomatiky. Autor se snažil dohledat co nejvíce rozptýlených pramenů, s nimiž pracoval citlivě a interpretoval je z různých úhlů. Opřel se také o širokou škálu literatury, reflektuje posuny v hodnocení sledovaného tématu, včetně hypotetických úvah, které citlivě začleňuje do svého výkladu. Zajímavě využil „kolektivní“ prameny, které mu dovolily podtrhnout prosopografické zaměření výkladu (signatáři stížného listu do Kostnice, spor Bedřicha ze Strážnice). Šíře a detailnost výkladu a množství jednajících postav činí knihu někdy méně přehlednou. Svá úskalí má i chronologicko-tematická výstavba textu, která nezbytně vede k opakování i k návratům v čase, což někdy čtenáři ztěžuje orientaci. Na druhé straně se autor se ctí vypořádal s pasážemi, jejichž zařazení vyplývá z požadavků ediční řady věnované šlechtickým rodům.

Knih je napsána srozumitelně a čtivě. Text je vhodně doplněný tabulkami a mapami (za problematické považuji zanesení majetku Jana Hertvíka do mapy, která neodráží nestabilitu držby a je tudíž poněkud zavádějící; zajímavé je vynesení Hertvíkova itineráře na mapu). Škoda, že mapy jsou rozvrženy dvoustránkově, přičemž jejich střed pohltní vazba. Dobře je vybrán obrazový doprovod, pouze fotografie jsou někdy méně kvalitní. Poznámky jsou

umístěny za textem a číslovány vždy uvnitř kapitol, což poněkud ztěžuje jejich sledování. Citace jsou pečlivě, poznámky jsou z větší části vysvětlující.

Celkově považuji práci za zdařilou, vykazující autorovy přednosti v práci s detaily a schopnosti je využít k dokreslení, ale i pozměnění celkového obrazu daného problému. Učinil tak již ve svých studiích k sociálnímu složení městské society na Starém Městě pražském, a nyní i v pohledu na heterogenní skupinu nižší šlechty ve východočeském regionu v neklidné době husitských válek a jisté agónie po jejich skončení, v době lámajících se sociálně politických poměrů v Českém království. Předložená práce PhDr. Martina Musílka, PhD. splňuje požadavky na ni kladené, a proto ji **doporučuji** k dalšímu habilitačnímu řízení.

Praha 19. dubna 2022

Prof. PhDr. Lenka Bobková, CSc.

Navržené otázky k diskusi:

- 1) Nakolik v době interregna chyběl dvůr pro uspokojení ambic šlechty?
- 2) Kdy se mohla začít uplatňovat v práci vyslovená tendence k centralizaci hospodářství?
Mohla chudší šlechta bez rozšíření majetku přistoupit k progresivnější organizaci hospodářství?
- 3) Lze nalézt nějaké paralely mezi „denní válkou“ v Čechách a bojích v Sasku a Durynsku v průběhu tzv. Bruderkrieg (1446–1451)? Lze nalézt doklady o stycích s Čechami, které mohly usnadnit útěk Opla z Fictumu do Čech (1451) a vstup do služeb Jiřího z Poděbrad.